

Atelier voor Muziek & Media

Schets-scenario voor muzikeducatie op het snijvlak van
muziekscholen, voortgezet onderwijs en beroepsopleidingen

In opdracht van:
Het Ministerie van OC&W,
Directie Kunsten

INHOUD

Ten geleide.....	3
Leeswijzer.....	5
Plaatsbepaling en definiëring.....	5
DEEL 1	
ATELIERS VOOR MUZIEK & MEDIA	7
Inleiding	7
Factoren van het succes	7
Criteria.....	9
Scenario voor een Atelier voor Muziek & Media	10
Introductie	10
Doel	10
Doelgroep	11
In- en uitstroom	11
Activiteiten	11
Werkwijze	12
Docenten.....	12
Plaats in de infrastructuur	13
Financiën	13
Locatie	14
Haalbaarheid & knelpunten	14
Huidige medewerkers.....	15
Nieuwe medewerkers & peer educators	15
Stageplaatsen	15
Rol management.....	15
DEEL 2	
ACHTERGRONDEN.....	17
Sector muziek-educatie.....	17
Amateur-muziek.....	18
Centra voor de Kunsten & Muziekscholen	18
Voortrajecten Conservatoria.....	18
Regulier onderwijs	19
Overige programma's in het voortgezet onderwijs	20
Particulier circuit	20
Belangrijkste trends in het aanbod.....	21
Onderwijsvernieuwing in muziekscholen.....	22
Meester-gezel model	22
Invloed vernieuwingen in het regulier onderwijs	22

Inspanningen van instellingen	22
Internationale oriëntatie	22
Muziekscholen	24
Deelnemers	24
Werkwijze	24
Faciliteiten	25
Personeel	25
Partners	25
Succes	25
Jeugdtheaterscholen	26
Deelnemers	26
Werkwijze	26
Faciliteiten	27
Personeel	27
Partners	27
Succes	28
Jongeregezelschappen	29
Deelnemers	29
Werkwijze	29
Faciliteiten	29
Personeel	29
Partners	29
Succes	30
Synthese: succesfactoren versus faalfactoren	31
Bijlage 2: Verantwoording	32
Bijlage 3: Geconsulteerde personen	33

Ten geleide

“Ik kan geen enkel instrument goed spelen. Ja, een gitaar vasthouden of een beetje piano bonken, maar spelen kun je het niet noemen”, aldus Gerard Jolink, zanger van de popgroep Normaal onlangs in een televisie-interview. Desondanks staat hij met zijn band al jaren op de planken en gaan de CD's in grote getale over de toonbank.

Het lijkt zo simpel en het spreekt tot de verbeelding. Een liedje maken, doorbreken, en vervolgens beroemd worden; het is een beeld dat veel talentvolle - en soms ook minder talentvolle - jongeren koesteren. Vol overgave storten zij zich in hun kunstdiscipline, of liever kunstdisciplines want interdisciplinaire vormen bepalen de jongerencultuur. Maar meestal komt men bedrogen uit: wat zo simpel leek blijkt meer inspanning en moeite te kosten dan tevoren gedacht. Velen zijn geroepen, maar niet iedereen is uitverkoren. Sommigen verlaten teleurgesteld het speelveld, anderen gaan op zoek naar wegen om toch het doel te bereiken. Misschien niet direct om beroemd te worden, maar zeker om goed te worden. Als amateur of als professional.

Enthousiaste jongeren die zich aangetrokken voelen tot traditionele muziek-instrumenten vinden in de muziekscholen, de amateur-muziek, de voortrajecten van de conservatoria of in het particuliere circuit hun weg. Voor hen ligt een uitgebreide infrastructuur uitgespreid die tot in alle hoeken van het land ontplooiingskansen biedt voor talloze stijlen en smaken¹. Maar voor adolescenten uit de jongerencultuur ligt dat anders. Veel van deze jongeren vinden geen platforms voor de toepassingen die hen boeien. De Centra voor de Kunsten bieden geen aansprekende programma's en ook op de scholen of in het sociaal-cultureel werk komen zij slecht aan hun trekken.

Instellingen voor kunsteducatie, muziekscholen en ook scholen voor voortgezet onderwijs verzorgen muzieklessen en zouden ambitieuze jongeren wellicht verder kunnen helpen. Maar zij weten de juiste snaar niet te treffen. Jongeren zijn de grote afwezigen in de muziekscholen en ook het voortgezet onderwijs biedt voor enthousiaste jongeren die zelf kunst willen maken geen soelaas. In sommige buurt- en wijkcentra worden workshops georganiseerd maar ook hier komt de breed georiënteerde jongere geen uitdagingen van betekenis tegen. Ook binnen de conservatoria treffen we hen nauwelijks aan. Evenals de programma's van de muziekscholen zijn die van de conservatoria voor deze jongeren doorgaans niet aantrekkelijk. Een enkele afdeling van sommige conservatoria bieden wel uitdagende programma's en de toestroom is daar dan ook groot.

Kortom, de infrastructuur biedt nog nauwelijks routes die voor enthousiaste jongeren die zich bezig houden met eigentijdse vormen van veelal multidisciplinaire kunst aantrekkelijk zijn. Er is sprake van een gat tussen het voortgezet onderwijs c.q. de muziekscholen en de conservatoria. De vraag die voorligt in deze notitie is of voor de discipline muziek het gat gevuld kan worden, wie zou dat kunnen doen en aan welke voorwaarden een dergelijke tussenvorm

---

¹ zie bijlage 1

zou moeten voldoen? Niet zozeer om de toestroom tot de beroepsopleidingen te stimuleren, maar meer om gedreven jongeren een plek te bieden die hen aanspreekt en waar zij hun culturele ambities kunnen realiseren. Niet de grote lijnen van het beleid, maar een concrete aanzet voor nieuwe activiteiten op het terrein van muziekeducatie, dat is de portee van deze notitie.

Leeswijzer

Ten eerste worden op bladzijde 8 en 9 de belangrijkste conclusies en aanbevelingen kort samengevat.

Deze notitie valt uiteen in twee delen. Deel 1 vormt de synthese van de voor deze notitie uitgevoerde werkzaamheden. Eerst worden de belangrijkste succesfactoren die kenmerkend zijn voor twee jeugdtheaterscholen en twee jongeren-theatergezelschappen die grote groepen jongeren aan zich weten te binden kort samengevat en geplaatst naast de situatie op muziekscholen. Vervolgens wordt een scenario geschetst voor Ateliers voor Muziek & Media waarin deze succesfactoren een vertaling krijgen voor de discipline muziek. Ook wordt ingegaan op de praktische haalbaarheid en de belangrijkste knelpunten bij het realiseren van een dergelijk scenario. Deel 1 biedt de snelle lezer een blik op de uitkomsten van deze notitie.

Deel 2 schetst de achtergronden waartegen het scenario voor Ateliers voor Muziek & Media tot stand is gekomen. Het beschrijft in grote lijnen de werkwijze van de onderzochte jeugdtheaterscholen en jongeren-theatergezelschappen. Hoe werken zij, waarom zijn zij succesvol in het aantrekken van jongeren en welke conclusies kunnen getrokken worden voor een scenario voor de discipline muziek?

Vervolgens worden werkwijzen die muziekscholen doorgaans hanteren beschreven en geplaatst tegenover die van de jeugdtheaterscholen en jongeren-theatergezelschappen.

In bijlage 1 zijn de spelers in de sector muziekeducatie in vogelvlucht in kaart gebracht. Een verantwoording opgenomen is opgenomen in bijlage 2 en in bijlage 3 een overzicht van de geconsulteerde personen.

Plaatsbepaling en definiëring

In deze notitie staan jongeren in de leeftijdsgroep van ruwweg 14 tot 20 jaar centraal. Het gaat om adolescenten die zich bezighouden met vormen van eigentijdse jongerencultuur. Er is met name gefocused op meer dan gemiddeld gemotiveerde jongeren die een passie hebben voor de muziek en andere kunstvorm(en) waarmee zij zich bezig houden. Sommigen hebben wellicht professionele ambities, anderen zijn gedreven om op een zo hoog mogelijk niveau als amateur te opereren. Of zij zijn actief in het gebied tussen de professionele en de amateurkunst.

In de beschouwingen is het muziekonderwijs zoals we dat aantreffen binnen de Centra voor de Kunsten en het voortgezet onderwijs als uitgangspunt genomen. Het gaat daarbij niet zozeer om het vak CKV, waar het accent op receptieve en reflectieve aspecten ligt, maar vooral op binnen- en buitenschoolse programma's die in sommige scholen voor voortgezet onderwijs worden aangeboden. In grote lijnen komt dit aanbod overeen met dat van de conservatoria, zij het op een ander niveau.

Daarom is bij de conservatoria vooral gekeken naar het muziekonderwijs in bijzondere programma's zoals de *Utrecht School of Music & Technology* van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, de *Interfaculteit Beeld & Geluid* van het Koninklijk Conservatorium en de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag en het studieprogramma *Muziekproductie* van het Rotterdams Conservatorium. We vatten deze studierichtingen in deze notitie samen onder de naam "Studierichtingen Muziek & Techniek". Het zijn programma's die we binnen de Centra voor de Kunsten en het voortgezet onderwijs niet aantreffen.

DEEL 1

ATELIERS VOOR MUZIEK & MEDIA

Inleiding

Het merendeel van de deelnemers van muziekscholen bestaat uit kinderen uit het primair onderwijs. Veel gemotiveerde jongeren zoeken hun heil elders. Ze zijn niet geïnteresseerd in de traditionele programma's van de muziekscholen maar leren zelf een instrument bespelen, werken met computers, vervaardigen CD-remixen of maken eigen multimedia-producties.

Deze situatie is tegenovergesteld aan de aantrekkingskracht die sommige jeugdtheaterscholen en jongeren-theatergezelschappen op ambitieuze jongeren uitoefenen. Twee aansprekende voorbeelden van succesvolle jeugdtheaterscholen zijn het Jeugdtheater Hofplein in Rotterdam en de Haagse jeugdtheaterschool Rabarber waar tezamen wekelijks zo'n 3500 leerlingen in buitenschoolse programma's participeren. Veel van die leerlingen zijn vele jaren lang geboeid door het aanbod van deze instellingen en beide scholen zijn verantwoordelijk voor een aanzienlijk deel van de instroom bij de Hbo-beroepsopleidingen op het terrein van theater.

Ook uit jongerengezelschappen zoals Artisjok020, DOX en Rotterdams Lef stromen regelmatig jongeren door naar de arbeidsmarkt (professionele en semi-professionele gezelschappen, televisie, etc.) of naar opleidingen zoals De Nieuw Amsterdam, de toneelscholen, de Kleinkunstacademie, etc. De jeugdtheaterscholen en jongerengezelschappen vullen een gat tussen het voortgezet onderwijs en de theateropleidingen.

Factoren van het succes

Wat is de reden dat deze jeugdtheaterscholen en jongerengezelschappen zoveel beter scoren dan de muziekscholen als het gaat om het aantrekken en vasthouden van jongeren? Een aantal betrokken spreekt zich uit. Het zijn leiders van jeugdtheaterscholen, jongeren-theatergezelschappen en de speciale afdelingen van de conservatoria, en twee kunstvakstudenten - een student muziek en een student kleinkunst - die tijdens hun middelbare schoolperiode zowel een muziekschool als een jeugdtheaterschool van nabij hebben meegemaakt. Een aantal punten komt pregnant naar voren. In onderstaande opsomming worden de belangrijkste succesfactoren van de theaterscholen, jongerengezelschappen en de speciale afdelingen van de conservatoria afgezet tegen de werkwijzen in muziekscholen.

1. Multidisciplinaire en interdisciplinaire kunstvormen zijn inmiddels bij jongeren gemeengoed geworden. In de *party scene* bepalen VJ's de toon en een popnummer zonder videoclip en danspas is al decennia lang niet meer denkbaar. Beeld, geluid, tekst en beweging zijn in de

jongerencultuur onlosmakelijk verbonden, maar ook in populaire kunstvormen zoals musical en muziektheater.

Theater is in zichzelf een multidisciplinaire kunstvorm.

Jeugdtheaterscholen geven dan ook niet alleen acteerlessen, ook zang- en percussielessen, dans- en bewegingslessen staan op het programma. Het aanbod van de muziekscholen is doorgaans monodisciplinair: alleen gericht op muziek en daarmee niet aansprekend voor veel cultureel geïnteresseerde jongeren.

2. De jeugdtheaterscholen werken overwegend projectmatig. Er wordt toegewerkt naar een voorstelling en trainingen en lessen staan in het kader van die voorstelling. De concentratie van de leerlingen wordt gericht op de grote avond wanneer zij schitteren op de planken. Muziekscholen bieden veelal longitudinale programma's die gericht zijn op het gestaag ontwikkelen van vaardigheden op het instrument. De jaarlijkse voorspeelavonden en uitvoeringen zijn van minder betekenis dan de wekelijkse les, ze 'spetteren' minder en komen minder frequent voor dan bij de jeugdtheaterscholen. Het is er serieuzer en minder 'leuk'.
3. De jeugdtheaterscholen spreken jongeren aan op wat hen dagelijks bezig houdt. Het ligt in de lijn van het genre: liefde, geweld, passie, machtsverhoudingen, het komt voor in bijna alle toneelstukken en musicals. Niet zelden vormen improvisaties van jongeren de basis voor de uiteindelijke voorstelling. Daarmee hebben zij een sterke inbreng in het uiteindelijke resultaat en zijn ze sterk geëngageerd. Muziek is abstracter en vraagt andere vaardigheden. Oefenen om later goed te kunnen spelen is minder laagdrempelig dan bijvoorbeeld de improvisaties van theater-leerlingen. Maar toch zou meer aandacht moeten uitgaan naar de eigen muzikale behoefte van de muziekschoolleerling.
4. Jeugdtheaterscholen bieden jongeren die professionele ambities hebben, of die op hoog niveau willen spelen, vaak speciale productiegroepen. In deze groepen maken de vergevorderde leerlingen producties van hoog niveau en ze besteden daar veel tijd aan. Niet zelden verblijven zij minstens een dag per week op de theaterschool. Voor dergelijke jongeren bieden de muziekscholen weinig ruimte. Het aantal contacturen loopt uiteen van veelal 30 à 45 minuten tot maximaal zo'n twee uur per week. Dat is niet genoeg om gepassioneerde jongeren naar de instelling te lokken. Jongeren die zich richten op traditionele instrumenten vinden hun weg wel naar de amateurkunst - waar anders dan het woord doet vermoeden soms hoge niveaus bereikt worden - en vinden daar de repetitie-weekenden en concerttournees². Maar voor jongeren die zich richten op de eigentijdse jongerencultuur - en dat zijn de meeste - is weinig kunstzinnigs voorhanden.
5. In de muziekopleidingen van Hogescholen voor de Kunst krijgen nieuwe genres en multidisciplinaire vormen vaste grond onder de voeten. De studierichtingen Muziek & Techniek bieden programma's waarin

---

² zie bijlage 1

moderne electronica- en ICT- hulpmiddelen worden ingezet voor muziek- en geluidscomposities, vaak in combinatie met andere kunstdisciplines. We treffen er allerhande vormen van muziek en geluid aan, van de laatste stijlen uit de dance-scene tot soundscapes, maar ook het registreren en manipuleren van geluid, het combineren van geluid met al of niet bewegend beeld, met tekst, met theater, etc. Bovendien besteden deze faculteiten aandacht aan de ontwikkeling van competenties zoals zelfstandig werken, teamwork, discipline, etc. De muziekscholen hebben op dit gebied nog weinig te bieden.

Criteria

Kan het succes van de jeugdtheaterscholen vertaald worden naar een concept voor muziek? Kan ook voor muziek een aanbod worden gecreëerd dat voor geïnteresseerde jongeren - al of niet met professionele ambities - aantrekkelijk is? En kunnen opleidingen van studierichtingen Muziek & Techniek van de conservatoria daarbij inspireren?

We doen een poging met een schets-scenario voor een Atelier voor Muziek & Media. Naar analogie van de jeugdtheaterscholen en de jongeren-theatergezelschappen is uitgegaan van de volgende criteria.

1. deelnemers worden betrokken bij de inhoud van de programma's
2. multidisciplinaire aanpak
3. projectmatige werkwijze resulterend in producties
4. aansluitend op de culturele *art world* waarin de deelnemers zich bewegen
5. ruimte voor lange contacttijden

Scenario voor een Atelier voor Muziek & Media

Introductie

De jongerencultuur omvat meer dan alleen de *party scene*. Het is vooral de Amerikaanse jongerencultuur waarin op het gebied van muziek naast muziek uit de *party scene* ook popmuziek, musical, R&B, black gospel tot aan blues, jazz en soms klassieke muziek hun invloeden doen gelden. Een groot aantal gedreven jongeren voelt zich aangetrokken tot dit culturele domein en houdt zich bezig met muziek; niet alleen als muziekconsument maar vaak ook als producent. Met behulp van muziek-instrumenten, computers, MP3-spelers en Cd-branders maken jongeren enthousiast hun eigen muziek, beluisteren zij hun idolen en scheppen een eigen muzikale omgeving. Zij experimenteren met stijlen, nieuwe mengvormen, geluidsmanipulaties m.b.v. computers en combinaties van kunstdisciplines. Er wordt niet alleen muziek gemaakt maar ook worden soundscapes, composities of remixes vastgelegd op CD, voorzien van *clips* en *graphics* en van in kleur geprinte *booklets*. De producten worden geruild en verhandeld. Het is een complete *art world* waarin de jongerencultuur in de brede zin van het woord dominant aanwezig is.

Andere jongeren spelen een instrument – al of niet zelf aangeleerd – maar vinden binnen de muziekscholen of in het voortgezet onderwijs geen platforms voor toepassingen die hen boeien. Zij willen hun eigen producten maken, spelen in een muziektheaterproductie, optreden of interesses uitwisselen met anderen. Onder hen zijn er ook die zich bewegen in de bovengeschetste muzikale *art world*.

Weer andere jongeren zijn gefascineerd door de apparatuur en hebben een talent voor de omgang met beeld, geluid en/of licht. Ze hebben misschien niet het artistieke talent dat nodig is om interessante kunstuitingen te maken, maar zij hebben een meer technische oriëntatie en voelen zich aangetrokken tot de wereld van kunst, amusement en entertainment. Zij kunnen uitgroeien tot (amateur-) technici of producent en een belangrijke rol in de muzikale *art world* vervullen.

Voor deze groep jongeren die binnen de huidige educatieve configuraties in het voortgezet onderwijs, de kunsteducatie en de amateurkunst weinig van hun gading vindt zou een Atelier voor Muziek & Media uitkomst kunnen bieden.

Doel

Het Atelier Muziek & Media biedt een platform voor toepassingen van elders opgedane vaardigheden, voor het zelfstandig ontwikkelen daarvan en voor ontmoetingen met gelijkgestemden én idolen. Voor het presenteren van de resultaten van de deelnemers organiseert het atelier al of niet virtuele podia.

Met andere woorden: het Atelier Muziek & Media biedt geen instrumentaal onderwijs aan zoals de muziekscholen dat doen, maar richt zich op de ontwikkeling van compositorische en esthetische competenties en op de toepassing van instrumentale, literaire, beeldende en (ICT-)technische vaardigheden.

Doelgroep

Het Atelier richt zich in de eerste plaats op gemotiveerde jongeren, al of niet met een kunstzinnige of technische achtergrond. Veelal hebben zij thuis of elders al de nodige ervaring opgedaan op een instrument of met kunstzinnige computertoepassingen.

De deelnemers kunnen verschillende opleidings-achtergronden hebben. In elk geval hebben zij zich al enigszins beziggehouden met vormen van kunst. Zij hebben een instrument leren beheersen, komen uit de beeldende hoek, hebben zich bezig gehouden met het schrijven van (song)teksten, hebben een technische achtergrond of zijn simpelweg sterk gemotiveerd.

Daarnaast is het denkbaar dat voor jongeren die nog geen ervaring hebben op het terrein van de kunsten oriënterende activiteiten georganiseerd worden.

In- en uitstroom

Aangezien het Atelier open staat voor elke geïnteresseerde jongere is het niet voor de hand liggend om te selecteren. Wel wordt een intensieve betrokkenheid bij de programma's verwacht. De eisen die gesteld worden aan de tijdsinvestering van deelnemers werken als een natuurlijk selectiecriteria.

Na een enige tijd zal een deel van de deelnemers de ambitie hebben om zich (semi-) beroepsmatig in de kunsten te ontwikkelen. Anderen houden het als hobby en kiezen andere beroepsopleidingen. Deelnemers met een artistiek talent stromen door naar een vorm van kunstvakonderwijs. Dit kan een Mbo of Hbo opleiding zijn zoals bijvoorbeeld de opleidingen van Grafische Lycea of op het gebied van theatertechniek, licht-, beeld- of geluidstechniek. Ook kan het atelier mogelijk een voorportaal bieden voor Hbo-opleidingen zoals de studierichtingen Muziek & Techniek.

Maar ook is het denkbaar dat ateliers in grote instellingen aansluiten op een intern opleidingstraject. Deelnemers worden bijvoorbeeld opgeleid tot *peer educator* om vervolgens werkzaam te zijn binnen de ateliers of andere onderdelen.

Weer anderen stromen uit naar de arbeidsmarkt om een van de typische loopbaan-carrières in de kunsten te doorlopen. Zij starten bijvoorbeeld als geluidstechnicus, beeldtechnicus of lichttechnicus in kleinschalige producties om zich in de loop der jaren op te werken naar hogere niveaus.

Het atelier is er niet in eerste instantie op gericht om de uitstroom naar de beroepsopleidingen of de arbeidsmarkt te bevorderen, maar is wel in staat om jongeren met professionele ambities de weg te wijzen.

Activiteiten

De naam zegt het al, in het atelier wordt vooral gewerkt. Leren is *al doende leren* aan de hand van het maken van multidisciplinaire en interdisciplinaire producties. Dit kunnen producties zijn die bedoeld zijn voor het traditionele podium, maar ook voor uitgaansgelegenheden, virtuele platforms, audiovisuele producties, etc. Het atelier richt zich daarbij op muziek, beeld, tekst en geluid.

De deelnemers worden sterk betrokken bij de opzet en de ontwikkeling van de projecten. Het atelier faciliteert de deelnemers met coaches, docenten, oefen- en repetitieruimten en apparatuur. Maar tevens besteedt het atelier aandacht aan de vaardigheden van de deelnemers op het terrein van samenwerking, presentatie, discipline en andere competenties. Wanneer de deelnemers of de projecten daarom vragen kunnen specifieke vaktechnische en instrumentale kwaliteiten geleerd worden. Ook het leren omgaan met technische apparatuur zoals versterkers, processors, mengtafels en computers maakt deel uit van de mogelijkheden van het atelier.

De projecten leiden altijd tot publieke presentaties. Voor de organisatie van deze presentaties wordt een kleine productie-unit ingericht waar de deelnemers onder leiding van een docent/coach kantoor houden. Het leren organiseren van de presentaties en producties van initiatief tot eindproduct maakt deel uit van het activiteitenprogramma. Het is wellicht zelfs denkbaar deelnemers te betrekken bij het aanvragen van projectsubsidies, het benaderen van fondsen, het organiseren van de publiciteit, etc.

Werkwijze

Het didactisch handelen wordt gekenmerkt door 3 elementen:

1. Projectmatig werken
2. Teamteaching
3. Zelfwerkzaamheid

Zoals gezegd staat het maken van producties centraal. Daarnaast is ruimte voor trainingen waarin technieken en theorieën onderwezen worden. Docenten vervullen in de eerste plaats de rol van coach. De deelnemers kunnen bij hen terecht voor tal van vragen op de terreinen waarmee zij zich bezighouden. Naar aanleiding van de vraag van deelnemers en de bevindingen tijdens de projecten worden trainingen en workshops georganiseerd.

Omdat de nieuwe werkwijze, waarbij verschillende kunstdisciplines en technologieën betrokken zijn, nog onontgonnen terrein is in het voortgezet onderwijs en de kunsteducatie ligt het voor de hand om *teamteaching* als uitgangspunt te nemen. Tenminste twee docenten/coaches met een verschillende achtergrond bereiden de projecten voor en verzorgen gezamenlijk workshops en trainingen.

Het didactisch concept is in hoofdzaak gebaseerd op projectonderwijs. Deelnemers werken in groepen aan de realisering van producties. Dit maakt een grote mate van zelfwerkzaamheid mogelijk. Na het gezamenlijk vaststellen van de doelen en de te volgen werkwijze wordt, al of niet na enige instructie door de coach, in teams gewerkt aan de realisering van onderdelen van het project. Hierdoor is het mogelijk om veel tijd in het Atelier door te brengen zonder dat dit leidt tot een overmatige inzet van personeel.

Docenten

De kleine kern van vaste docenten zijn professionele kunstenaars of docenten die één van de kunstzinnige, technische of organisatorische vakgebieden goed

beheersen en bij voorkeur daarin zelf actief zijn. Het zijn generalisten afkomstig uit het voortgezet onderwijs of de kunsteducatie of zij komen uit de schoolmuziek-, lichte- en popmuziek, maar ook uit de beeldende, literaire en theateropleidingen, multimedia-opleidingen, producenten-opleidingen, opleidingen CMV, etc.

Dergelijke docenten zijn niet eenvoudig te vinden want het vak is nog nauwelijks gedefinieerd, laat staan ontwikkeld. De opleidingen op dit gebied zijn schaars en jong en hebben nog geen groot potentieel aan docenten afgeleverd. Bovendien zijn de opleidingen soms (nog) niet gericht op het opleiden van docenten.

Peer education neemt daarom een belangrijke plaats in. Er lijken jong volwassenen te vinden te zijn die zich in deze nieuwe richtingen bekwaamd hebben en die bereid zijn hun kennis door te geven. Een goede begeleiding van deze docenten is noodzakelijk. Die begeleiding wordt bijvoorbeeld verzorgd door de collega's met een beroepsopleiding.

Met een zekere regelmaat worden gastdocenten uitgenodigd. Bijvoorbeeld om de podiumproducties te versterken of omdat zij een bijzondere specialisatie hebben. Deze gastdocenten zijn bij voorkeur idolen van de deelnemers. Identificatie met en inspiratie door *helden* is een van de kenmerken van het atelier.

Plaats in de infrastructuur

Het Atelier Muziek & Media neemt op twee manieren een tussenpositie in. Enerzijds in vak-inhoudelijk opzicht als schakel tussen de kunsteducatie c.q. het voortgezet onderwijs aan de ene kant en de beroepsopleidingen op Hbo en Mbo-niveau aan de andere kant.

Anderzijds positioneert het atelier zich tussen de kunsteducatie en de amateurkunst. Het longitudinale opleidings-aspect van de kunsteducatie en het op het maken van producties gerichte aspect van de amateurkunst komen samen in het atelier.

Het ligt daarom voor de hand om ateliers te realiseren door samenwerkingsverbanden van organisaties uit de verschillende werkvelden te creëren. Een alliantie tussen bijvoorbeeld een of meer scholen voor voortgezet onderwijs, voor vmbo en/of een ROC, een instelling voor kunsteducatie en indien aanwezig een jongerentheatergezelschap of poppodium zou denkbaar zijn. Het verdient aanbeveling om daarbij Mbo- of Hbo-opleidingen te betrekken om van de daar aanwezige expertise en eventueel inventaris gebruik te kunnen maken.

Financiën

De inrichting van een atelier is niet goedkoop maar door medegebruik van apparatuur en accommodaties kunnen de investeringen beperkt gehouden worden. Het benodigde bedrag is afhankelijk van lokale omstandigheden maar lijkt doorgaans een bedrag van een à twee ton niet te boven hoeven te gaan.

De personeelslasten zijn afhankelijk van de uitwerking van het scenario. We schatten ruwweg dat met ca. 3 à 4 fte, verdeeld over vaste parttime medewerkers en gastdocenten een aantrekkelijk aanbod vormgegeven kan worden.

Voor de vaste kosten zou een beroep op de budgetten van de samenwerkende instellingen gedaan kunnen worden. De variabele lasten kunnen deels gedekt worden uit incidentele projectsubsidies en fondswerving of eveneens uit de budgetten van de partners. De opbrengsten uit de bijdragen van deelnemers lijken grofweg een ton per jaar te kunnen bedragen.

Locatie

In fysiek opzicht kan het Atelier voor Muziek & Media op verschillende plaatsen worden ondergebracht. Het ligt voor de hand om te kiezen voor plaatsen waar reeds een goede infrastructuur aanwezig is. In de meeste gevallen zijn de Centra voor de Kunsten niet voldoende toegerust. Met name computers e.d. vinden we in veel grotere getale in de scholen voor voortgezet onderwijs of binnen de muren van het Hbo of Mbo beroepsopleidingen. Afhankelijk van de lokale omstandigheden zijn verschillende opties denkbaar.

Grote Centra voor de Kunsten beschikken over het algemeen wel over de benodigde ruimten en apparatuur, echter deze is verspreid over meerdere onderdelen. Zo beschikken de AV-afdelingen doorgaans over voldoende computerapparatuur en de muziekafdelingen over geluidsapparatuur. In dergelijke grote centra komt het aan op een bundeling van apparatuur en inventaris.

Eveneens zou op lokaal niveau gezien kunnen worden in hoeverre een Atelier voor Muziek & Media een programma kan vormen in het kader van de verlengde schooldag. Met name in scholen voor voortgezet onderwijs die zich profileren met muziek lijkt een dergelijke constructie positief te kunnen bijdragen aan de uitstraling van de school.

Een andere optie is om het atelier, of onderdelen daarvan, onder te brengen in lokale poppodia of oefencentra.

De indruk bestaat dat in veel situaties de Centra voor de Kunsten de minder geschikte locaties zijn. Niet alleen vanwege het ontbreken van voldoende inventaris, maar belangrijker is wellicht de hoogdrempeligheid van deze instellingen voor veel jongeren. Het imago van enigszins gedateerde en op de elite gerichte instituties vormt veelal een drempel van betekenis.

Haalbaarheid & knelpunten

Het bijeenbrengen van de benodigde inventaris en apparatuur kan wellicht in de praktijk organisatorische problemen opleveren, maar deze lijken in aanleg oplosbaar.

Belangrijker zijn de knelpunten die opdoemen op rond het vinden van medewerkers en rond de bedrijfscultuur.

Huidige medewerkers

Onder de huidige medewerkers van de Centra voor de Kunsten, de scholen en de conservatoria zijn naar verwachting maar weinigen die over de benodigde vakkennis beschikken. Niet alleen het ontbreken van de juiste vakkennis, ook onvoldoende bekendheid met de vereiste didactische vaardigheden speelt een belangrijke rol. De respondenten verwachten in het algemeen niet dat medewerkers snel te motiveren zullen zijn om zich in de materie te verdiepen. De meeste medewerkers hechten aan de gebruikelijke werkwijzen en lijken niet eenvoudig tot ander type werkzaamheden te bewegen te zijn³.

Nieuwe medewerkers & peer educators

Deze situatie betekent dat medewerkers voor de Ateliers voor Muziek & Media voornamelijk nieuwe medewerkers zullen zijn die nog niet werkzaam zijn binnen de huidige instellingen. Binnen de Centra voor de Kunsten en de scholen weet men de wegen naar nieuwe gremia waarin zich mogelijk geschikte medewerkers ophouden nog slecht te vinden. Ook is het de vraag in hoeverre voldoende geschikte medewerkers voorhanden zijn om een substantieel aantal ateliers te bemensen.

Duidelijk is dat nieuwe profielen voor medewerkers geschetst moeten worden en dat *peer education* daarbij een rol kan spelen. Eerste experimenten binnen instellingen voor kunsteducatie en ook de ervaringen van de jongeren-theatergezelschappen met *peer education* hebben geleerd dat dergelijke docenten bijzondere kwaliteiten bezitten voor het werken met jongeren. Maar ook dat een nieuwe vorm voor de omgang met medewerkers vereist is. *Peer educators* beschikken over ervaring met nieuwe kunstvormen, maar hebben geen ervaring met les geven en het functioneren in een instituut. Goede *peer educators* zijn schaars. De jongerengezelschappen die meer dan de Centra voor de Kunsten ervaring met *peer education* hebben kunnen soms moeilijk geschikte docenten vinden.

Vooralsnog is de indruk dat het mogelijk zou moeten zijn om voor een beperkt aantal ateliers en met de nodige inspanningen enkele goed toegeruste docenten en *peer educators* aan te trekken. Een en ander is afhankelijk van de lokale situatie waarbij grootstedelijke omstandigheden de beste kansen bieden⁴.

Stageplaatsen

Er kan onderzocht worden in hoeverre mogelijkheden bestaan om samen te werken met de speciale afdelingen van conservatoria of de opleidingen schoolmuziek. Daarbij kan op de korte termijn gedacht worden aan oplossingen voor het personeelsprobleem in de sfeer van stages of op de langere termijn aan het opleiden van docenten.

Rol management

Om de Ateliers te bemensen zal het management van de instellingen omstandigheden moeten creëren waardoor enige vacatureruimte ontstaat voor nieuwe medewerkers. Daarbij zal in veel gevallen de keuze tussen oud en nieuw

---

³ zie ook blz. ONDERWIJSVERNIEUWING

⁴ De Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam heeft voor nieuwe jongerenprogramma's recent een aantal nieuwe docenten en *peer educators* uit nieuwe circuits geworven.

beleid aan de orde zijn. Met andere woorden: in sommige van de bestaande activiteiten kan minder of niet meer geïnvesteerd worden als nieuwe activiteiten ondernomen worden.

Zo zou bijvoorbeeld vacatureruimte die ontstaat door natuurlijk verloop kunnen worden ingezet voor nieuw beleid. Echter, in veel gevallen blijken vacatures die ontstaan door het vertrek van medewerkers opgevuld te worden door medewerkers met een zelfde profiel als voorheen. Daardoor wordt een bedrijfscultuur in stand gehouden waarin voor innovatie weinig ruimte is. De Centra voor de Kunsten hebben op dit gebied geen sterke reputatie. Hoewel de Ateliers geen bijzonder groot beslag leggen op de gezamenlijke vacatureruimte van de samenwerkende partners is een krachtig optreden van het management een voorwaarde om de gewenste vernieuwing te realiseren en de benodigde vacatureruimte daartoe te creëren.

DEEL 2

ACHTERGRONDEN

Deel 2 biedt een overzicht van de verschillende werkvelden. Het is tegen deze achtergrond dat het scenario voor Ateliers voor Muziek & Media tot stand is gekomen. Een analyse van de karakteristieken van jeugdtheaterscholen, jongeren-theatergezelschappen, bijzondere afdelingen van conservatoria en muziekscholen vormt het fundament voor het geschetste scenario.

In dit deel wordt een globale schets geboden van de sector muziek-educatie. Twee elementen worden vervolgens nader beschouwd: de recente ontwikkelingen in het aanbod van conservatoria en de didactische werkwijzen binnen muziekscholen.

Vervolgens worden de onderzochte jeugdtheaterscholen en jongerengezelschappen kort beschreven en worden de belangrijkste succesfactoren in kaart gebracht. Deze succesfactoren vormden de criteria voor het scenario voor het Atelier voor Muziek & Media.

Sector muziek-educatie

Muziek leren maken kan op vele manieren en op vele plaatsen. De muziekscholen, niet gesubsidieerde opleidingsinstituten en het particuliere circuit verzorgen muzieklessen maar ook bij amateur-muziekverenigingen valt veel op te steken. In grote lijnen richten de opleidingsinstituten zich op het ontwikkelen van instrumentale vaardigheden en het amateur-circuit zich op de toepassing van die vaardigheden. De scheiding is echter niet altijd helder. Zo verzorgen harmonie- en fanfareverenigingen soms een eigen opleiding, soms worden de leden door de plaatselijke muziekschool opgeleid. Of besteden koren bijvoorbeeld aandacht aan stemvorming of noten lezen maar ook hebben muziekscholen speciale koristenopleidingen voor koorleden.

Ook de conservatoria spelen een rol door het organiseren van voortrajecten. De conservatoria zijn autonoom in de wijze waarop zij deze voortrajecten vorm geven. De scholen voor voortgezet onderwijs hebben eveneens een grote autonomie in de wijze waarop het vak CKV wordt ingericht.

Muziekeducatie is doorgaans decentraal georganiseerd en al of niet gesubsidieerd. Gemeentelijke overheden subsidiëren muziekscholen of Centra voor de Kunsten met een muziekafdeling of hebben een eigen kunsteducatieve afdeling. Ook amateurverenigingen worden door lokale overheden gesubsidieerd of zij doen het zonder overheidssteun. Lokale omstandigheden bepalen dus hoe de infrastructuur is vormgegeven en hoe het activiteitenaanbod tot stand komt.

Een en ander leidt tot een scala van activiteiten op het gebied van muziekeducatie dat van plaats tot plaats verschilt. In ruwe lijnen trachten we hieronder een overzicht te schetsen van de belangrijkste spelers en hun betekenis voor gemotiveerde jongeren in termen van contacttijd.

Amateur-muziek

Nederland kent een bloeiend amateur-muziekleven. Op tal van plaatsen zijn amateurs actief in een breed scala van verenigingen: (kinder-)koren, (jeugd-)symfonie-orkesten, kamermuziekensembles, harmonie- en fanfareorkesten, pop-, jazz- en drumbands bepalen het amateur-muziekleven. In sommige gevallen meten de verenigingen zich in festivals of concoursen met elkaar. De niveaus die daarbij bereikt worden lopen uiteen van een basaal amateurniveau tot vrijwel professionele standaards die internationaal meetellen. Voor de gevorderde adolescent biedt de amateur-muziek vele mogelijkheden om instrumentale vaardigheden in de praktijk te brengen. Behalve wekelijkse repetities behoren repetitie-weeken in de schoolvakanties of repetitie-weekeinden, concerten in aansprekende zalen of uitgebreide concerttournees tot de mogelijkheden.

Centra voor de Kunsten & Muziekscholen

Gesubsidieerde muziekeducatie voor amateurs vindt overwegend plaats in de muziekscholen of de muziekafdelingen van Centra voor de Kunsten. Het aanbod wordt gedomineerd door instrumentaal onderwijs op een groot aantal instrumenten, zowel klassieke als moderne en exotische. De instrumentale lessen duren doorgaans 30 minuten tot één uur per week, afhankelijk van de grootte van de groep.

Voor jongeren die een beroepsopleiding ambiëren bieden de meeste muziekscholen programma's die opleiden voor het toelatingsexamen voor een van de Nederlandse conservatoria. Veelal bestaan deze programma's uit trainingen op het gebied van muziektheorie en gehoortraining. Hiermee is, naast de instrumentale les, ongeveer 1 uur gemoeid. In sommige gevallen komen we uitgebreidere programma's tegen zoals de speciale opleiding voor meer dan gemiddeld getalenteerden van de Muziekschool Amsterdam maar dit zijn uitzonderingen.

Voortrajecten Conservatoria

Ook de voortrajecten die de conservatoria organiseren rekenen we tot muziekeducatie voor amateurs. De deelnemers aan deze voortrajecten hebben weliswaar het voornemen van muziek hun beroep te maken, maar zij zijn nog niet toegelaten tot de muziekvakopleidingen. Zij zullen eerst nog de toelatingsprocedure met succes moeten doorlopen. Ook in deze voortrajecten ligt de nadruk op longitudinale programma's gericht op de instrumentale ontwikkeling. Veelal bestaan de programma's uit een verlengde lestijd voor instrumentaal onderwijs en daarnaast wordt aandacht besteed aan muziektheorie en gehoortraining.

De vooropleidingen van de conservatoria zijn intensiever dan de programma's van de muziekscholen. De instrumentale lessen duren 1 tot anderhalf uur en aan theorie en gehoortraining wordt doorgaans anderhalf tot twee uur per week besteed. Ook samenspel wordt veelal aangeboden gedurende minstens een uur per

week. De totale contacttijd in de voortrajecten bedraagt dus grofweg vier uur per week.

Behalve de vooropleiding organiseren de conservatoria ook speciale klassen voor jong talent, al of niet geïntegreerd in een voortgezette schoolopleiding. Zo hebben verschillende conservatoria speciale klassen voor jong talent. Het Koninklijk Conservatorium te Den Haag heeft, evenals de Hogeschool voor Muziek & Dans in Rotterdam van oudsher een eigen havo voor muziek en dans waarin de voortgezette schoolopleiding gecombineerd wordt met muziek- en dansonderwijs. Daarnaast experimenteert het Koninklijk Conservatorium met een speciale klas voor zeer jeugdige pianisten vanaf 5 jaar.

Voor de studierichtingen Muziek & Techniek zijn voor zover bekend nog geen voortrajecten ontwikkeld. Een van de respondenten geeft aan dat behoefte ontstaat aan een voortraject waarin drie elementen van belang zijn:

1. zelfstandig werken
2. werken met nieuwe media en computers
3. werken in multidisciplinaire omgevingen

Daarnaast zouden deze studierichtingen gebaat zijn bij meer ontwikkelde esthetische en compositorische principes van potentiële studenten.

Regulier onderwijs

In het voortgezet onderwijs is muziekeducatie een onderdeel van het vak CKV. Traditioneel besteden scholen voor voortgezet onderwijs in de eerste plaats aandacht aan literaire vorming binnen de taallessen. Beeldende vorming is een goede tweede en muziekeducatie is de derde, wijd verspreide kunstdiscipline binnen het onderwijs.

De nadruk bij CKV1 - voor alle leerlingen verplicht - ligt op de receptieve en reflectieve kant van de kunsteducatie. Het gaat bij CKV1 in de eerste plaats om opbouwen van een *kunstdossier*. In dit dossier worden verslagen van bezoeken aan culturele activiteiten, de behandeling van bepaalde thema's en de resultaten van praktische kunstbeoefening vastgelegd. Het kunstdossier dient als schoolexamen, er is geen landelijk examen voor CKV1. Binnen CKV1 worden vier domeinen onderscheiden, namelijk:

1. Culturele activiteiten (voornamelijk het bezoeken daarvan)
2. Kennis van Kunst en Cultuur
3. Praktische activiteiten
4. Reflectie en kunstdossier

Praktisch werk is slechts een beperkt onderdeel en staat vaak in dienst van het bezoek aan een culturele activiteit. De totale studielast van CKV1 bedraagt voor havo 120 uren en voor vwo 200 uren.

Voor de leerlingen die het profiel Cultuur en Maatschappij kiezen is CKV 2,3 verplicht. Dit vak is het vervolg op de huidige mogelijkheid om eindexamen te doen in een beeldend vak of muziek. CKV2 biedt meer theoretische benadering

en in CKV3, het minst omvangrijke onderdeel, staat de praktijk van het beoefenen van kunst centraal.

Overige programma's in het voortgezet onderwijs

Behalve de hierboven beschreven vakken CKV1 en CKV2,3 hebben enkele scholen voor voortgezet onderwijs structurele programma's waarin praktische muziekbeoefening centraal staat. Deze scholen profileren zich met een accent op kunst. Zo heeft het Seghbroek-college in Den Haag vijf jaar geleden als eerste een speciale muziekklas in het leven geroepen, naar analogie van de speciale klassen voor sport en dans die op deze school en elders eerder al gestart waren. Het Seghbroek College biedt de leerlingen een programma van 5 uur per week waarin instrumentale lessen, samenspellessen en workshops centraal staan. Daarnaast wordt aandacht besteed aan muziektheorie, gehoortraining en muziekgeschiedenis.

Ook scholen zoals de Gerrit van der Veenschool en het Spinoza Lyceum, beiden te Amsterdam of het Stedelijk College in Zoetermeer hebben speciale muziekprogramma's. De uitwerking verschilt van school tot school. In de meeste gevallen zijn deze klassen opgezet in samenwerking met een conservatorium en/of een muziekschool.

Particulier circuit

Ook niet gesubsidieerde, particuliere docenten geven instrumentaal muziekonderwijs. Soms opereren zij in maatschappen of andere samenwerkingsverbanden, zoals bijvoorbeeld in het Muziekpakhuis in Amsterdam of de maatschap die in Bussum is ontstaan na het opheffen van de plaatselijke muziekschool. Maar meestal betreft het individuele docenten die in hun eigen huis of bij leerlingen thuis instrumentaal onderwijs geven. Het merendeel van hen werkt daarnaast als uitvoerend musicus of als docent bij een muziekschool. Het particuliere circuit is doorgaans flexibeler dan de muziekscholen. Het kopen van een langere lestijd, het verzetten of inhalen van lessen, gespreide betalingsregelingen, etc. zijn in het particuliere circuit eenvoudiger te realiseren dan in de instituten. Daar staat tegenover dat het aanbod van muziekscholen doorgaans breder is. Workshops, voorbereidend en oriënterend onderwijs en samenspellessen treffen we in het particuliere circuit nauwelijks aan, de samenwerkingsverbanden uitgezonderd. Over de omvang en activiteiten van het particuliere circuit zijn geen statistische gegevens bekend. Het speelt zich af in een schemergebied waar onderzoeksinstellingen geen vat op hebben maar zeker is dat een niet onbelangrijk deel van het muziekonderwijs door het particuliere circuit verzorgd wordt.

Belangrijkste trends in het aanbod

Met name op het gebied van interculturalisatie, multi-disciplinaire programma's en technologische toepassingen zijn de interessantste ontwikkelingen in het HBO te bespeuren. De afdeling Pop-, Jazz- en Wereldmuziek van het Rotterdams Conservatorium heeft de wereldmuziekscholen nog niet ingehaald als het gaat om de breedte van het aanbod, maar bijvoorbeeld de voorgenomen oprichting van een afdeling wereldpercussie is een vernieuwing waarbij de traditionele afbakening van verschillende wereldculturen doorbroken wordt. Ook de interculturalisatie van de opleidingen Schoolmuziek aan verschillende conservatoria, of de cursus Culturele Oriëntatie aan het Koninklijk Conservatorium waarbij studenten zich niet alleen oriënteren op vele uiteenlopende muziekgenres maar waarbij ook andere kunst disciplines zoals theater, film, dans, etc. betrokken worden zijn voorbeelden van recente vernieuwingen die in de Centra voor de Kunsten nog nauwelijks te bespeuren zijn.

Op het gebied van muziek & technologie hebben de muziekscholen nog niet veel te bieden. Ook hier vinden de belangrijkste ontwikkelingen op de hogescholen plaats. De faculteit Kunst en Media-technologie van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht biedt een breed scala opleidingen waarbij muziek en compositie gecombineerd met audio-techniek, computertechniek, sound design, etc. aan in de Utrecht School of Music and Technology. Ook de interfaculteit Beeld & Geluid, een samenwerkingsverband tussen het Koninklijk Conservatorium en de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag, heeft nog geen equivalent binnen de kunsteducatie. In deze opleiding die enigszins het karakter van een werkplaats heeft, worden invloeden van eigentijdse populaire vormen van muziek zoals house en techno niet geschuwd. Studenten werken aan eigen producties en bepalen in hoge mate zelfstandig de inhoud daarvan.

Onderwijsvernieuwing in muziekscholen

Meester-gezel model

De methoden van overdracht zijn in het muziekonderwijs nog goeddeels gebaseerd op het aloude meester-gezel-systeem. De verhouding tussen docent en leerling is hiërarchisch. De docent heeft tevoren een leerplan opgesteld dat de vereiste leeractiviteiten om tot een goede beheersing van het instrument te komen stap voor stap beschrijft. Er zijn verschillende methodische richtingen die elk een andere aanpak bepleiten, maar gemeen hebben dat de weg om tot virtuositeit te komen tevoren is vastgelegd. De docent instrueert, expliciteert, demonstreert en analyseert de te behandelen muziekwerken en hoopt hiermee de leerling te inspireren en aan te zetten tot dagelijkse studie. De docent draagt kennis over aan de leerling en deze verwerkt dat zo goed als mogelijk is.

Invloed vernieuwingen in het regulier onderwijs

Onderwijsmethoden zoals die in het primair, het voortgezet onderwijs, het middelbaar en hoger beroepsonderwijs in de loop der jaren zijn ontwikkeld zijn aan het muziekonderwijs in de muziekscholen grotendeels voorbij gegaan. Methoden zoals projectonderwijs zoals dat in de tachtiger jaren van de vorige eeuw opkwam, of meer recente vormen zoals probleem gestuurd onderwijs, hebben nauwelijks een vertaling in het Nederlandse muziekonderwijs gekregen. Het is eigenlijk zeer bevreemdend dat het accent op zelfstandig leren zoals dat in het studiehuis vorm heeft gekregen nog geen vertaling voor het muziekonderwijs heeft gekregen. Het is immers juist in het muziekonderwijs dat de leerling met een wekelijkse les van een half tot een heel uur geacht wordt om een week lang dagelijks zelfstandig te werken.

Inspanningen van instellingen

Met traditionele overdrachtsmethoden wordt het steeds moeilijker om jongeren die zijn opgegroeid met de basisvorming en het studiehuis te boeien. Serieuze vernieuwing van de methodieken voor het muziekonderwijs lijkt dan ook meer en meer onontkoombaar. De cultuureducatieve sector beschikt niet over grootschalige koepelinstellingen zoals het reguliere onderwijs. Instellingen als het SLO bewegen zich weliswaar voorzichtig op het pad van cultuureducatie, maar dit zijn nevenactiviteiten. En een instelling als het Cultuurnetwerk Nederland, het voormalige LOKV, is onvoldoende in de positie om een structurele vernieuwing van het muziekonderwijs te bewerkstelligen. Ook de rijksoverheid heeft door de sterk gedecentraliseerde aansturing van muziekscholen slechts beperkt invloed. Het komt daarom aan op de lokale instellingen en hun samenwerkingsverbanden om zich fundamenteel te bezinnen op de van oudsher gehanteerde werkwijzen. In het veld van de muziekscholen lijkt onderwijsvernieuwing van onder-op de enige weg. Daarbij zou de nieuwe branche-organisatie *Kunstengilde* - de opvolger van het VKV - een belangrijke rol kunnen spelen aangezien zij kwaliteitsbeleid tot een van haar belangrijke taken rekent.

Internationale oriëntatie

In het buitenland zijn voorbeelden te vinden van nieuwe methodieken voor muziekonderwijs. Zo hanteert de Universiteit van Dartington bijvoorbeeld in de

beroepsopleiding vormen van *peer education* en *peer evaluation* in een methodiek waarin projectonderwijs en probleemgestuurd onderwijs een belangrijke plaats innemen. Ook *community* georiënteerd muziekonderwijs heeft in Engeland vorm gekregen in bijvoorbeeld de multiculturele programma's van de Guildhall Music School.

Om jongeren naar de muziekscholen te trekken zal een omslag in de methodieken van de muziekscholen nodig zijn. Nieuwe onderwijsvormen en een verbreding naar andere kunstdisciplines lijken allereerst noodzakelijk. Muziek kan niet meer los worden gezien van tekst, beweging en beeld als het gaat om de moderne jongerencultuur. En de werkwijzen zullen een grotere inbreng van de leerling moeten waarborgen. Dat vereist een nieuwe attitude van muziekdocenten en de muziekscholen. En daarvoor is een sterke vernieuwende impuls noodzakelijk waarvoor nieuwe partners voor de sector gezocht kunnen worden. In het binnenland spreken we dan bijvoorbeeld over de SLO maar ook internationaal kunnen nieuwe banden gesmeed worden.

Wellicht kan de European Music School Association waarvan Nederland het voorzitterschap vervult hier een rol in spelen.

Muziekscholen

Binnen de sector muziek-educatie spelen de muziekscholen een belangrijke rol. Nederland telt ca. 240 door lokale overheden gesubsidieerde muziekscholen en Centra voor de Kunsten met een muziekafdeling. Deze instellingen trekken gezamenlijk ca. 250.000 amateur-musici per jaar⁵. Het merendeel van hen bekwaamt zich in het bespelen van een instrument of volgt een algemeen vormende of oriënterende cursus. Daarnaast bieden muziekscholen verschillende vormen van samenspel en samenzang aan en worden op beperkte schaal workshops en theorielessen georganiseerd.

Deelnemers

Het profiel van de deelnemers aan de muziekscholen komt in grote trekken overeen met dat van de deelnemers aan jeugdtheaterscholen. Het gaat in hoofdzaak kinderen uit hoogopgeleide, sociaal-economisch sterke milieus en om autochtone Nederlanders. O.a. om een breder samengestelde doelgroep te bereiken breiden muziekscholen hun activiteiten uit naar het primair onderwijs en, op minder grote schaal, naar het voortgezet onderwijs. Dit leidt overigens vooralsnog niet tot een opmerkelijk toenemende belangstelling van nieuwe doelgroepen voor de buitenschoolse programma's.

Werkwijze

Het onderwijs kenmerkt zich door longitudinale programma's waarin het accent ligt op het ontwikkelen van instrumentale, vocale of muzikale vaardigheden. Bij beginnende cursisten in algemeen vormende programma's gaat het om het aanleren van muzikale basisvaardigheden zoals het ontwikkelen van vaardigheden op het gebied van ritme, melodie en harmonie. In de instrumentale opleidingen ligt het accent vooral op het leren beheersen van het instrument. Veel minder aandacht gaat uit naar het toepassen van de geleerde vaardigheden. De muziekscholen bieden daarvoor wel samenspellessen aan in de vorm van orkesten, ensembles, combo's, bands en koren maar deze maken slechts een klein deel van het gehele aanbod uit. Het amateur-circuit biedt een infrastructuur waarin het geleerde binnen de muziekscholen in de praktijk kan worden gebracht.

De tijd die leerlingen doorbrengen binnen de muziekscholen is doorgaans beperkt en varieert van zo'n 30 minuten tot anderhalf uur per week. Een individuele instrumentale les duurt doorgaans 30 minuten en instrumentale lessen aan groepen van 2 tot 4 leerlingen 30 tot 60 minuten. In sommige gevallen komen grotere groepen voor echter de lestijd is in de meeste gevallen maximaal 60 minuten per week. Voor leerlingen die samenspelen in ensembles of orkesten komt daar drie kwartier tot anderhalf uur per week bij. De gemiddelde contacttijd die een gemotiveerde leerling bij muziekscholen aangeboden krijgt varieert dus van ca. anderhalf tot twee uur per week.

Een uitzondering vormen de pop-opleidingen die binnen de muziekscholen het afgelopen decennium zijn opgekomen. Hier is vaker sprake van projectmatig onderwijs en worden vaker kortlopende activiteiten aangeboden.

---

⁵ Bron: Kunstzinnige Vorming 1999, VKV/CBS

Faciliteiten

De faciliteiten waarover muziekscholen beschikken lopen per situatie sterk uiteen. Een en ander is afhankelijk van de mate waarin lokale overheden hun muziekscholen (financieel) ondersteunen. De laatste jaren is, met name in de grotere steden, veel gedaan aan verbetering van de huisvesting en veelal ging dit gepaard met een verbetering van de inventaris. Er zijn dus muziekscholen en Centra voor de Kunsten die goed geoutilleerd zijn, maar ook ontoereikende situaties met achterstallig onderhoud komen regelmatig voor.

Personeel

De docenten zijn overwegend afgestudeerden van Nederlandse conservatoria. Het merendeel is werkzaam in vaste, parttime dienstverbanden en is daarnaast actief als musicus of als particulier docent. Ook het combineren van verschillende parttime aanstellingen aan meerdere instituten tot een fulltime lespraktijk komt voor. Er is weinig mobiliteit op de arbeidsmarkt voor muziekdocenten. Velen zijn dan ook al lang aan dezelfde instelling verbonden, er is weinig sprake van in- en uitstroom van medewerkers en de gemiddelde leeftijd ligt hoog.

Partners

Zoals gezegd richten de muziekscholen meer en meer de blik op het reguliere onderwijs. Zowel op het gebied van binnenschoolse als van buitenschoolse programma's worden in toenemende mate *partnerships* gesmeed. Daarnaast behoren instellingen in het sociaal-cultureel werk in toenemende mate tot de vaste partners. Van oudsher vinden de muziekscholen partners in het aanpalende terrein van de amateurkunst.

Succes

De Centra voor de Kunsten publiceren in samenwerking met het CBS periodiek statistische gegevens waaruit blijkt dat 78% van de leerlingen voor muziek jonger dan 18 jaar is. Uit de cijfers kan niet opgemaakt worden welk aandeel jongeren daarin hebben maar het leidt geen twijfel dat dit percentage gering is. Het merendeel van de populatie bestaat uit kinderen. Evenmin bieden de cijfers zicht op het aantal leerlingen dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt of de beroepsopleidingen. De indruk is dat de muziekscholen verantwoordelijk zijn voor een deel van de toestroom naar de beroepsopleidingen, maar daarbij geduchte concurrentie ondervinden van het particuliere circuit.

Jeugdtheaterscholen

In Nederland is een aantal jeugdtheaterscholen actief. Deze instellingen verzorgen dramalessen voor amateurs, veelal voor kinderen en jongeren. Binnen de Centra voor de Kunsten is het aantal cursisten op het terrein van theater bescheiden. Slechts ca. 4% van het totaal aantal cursisten volgt dramalessen.

Behalve de theaterafdelingen van de Centra voor de Kunsten bestaan zelfstandig opererende jeugdtheaterscholen. Aansprekende voorbeelden zijn de jeugdtheaterschool Rabarber in Den Haag en het Hofplein Jeugdtheater te Rotterdam.

Sommige jeugdtheaterscholen hebben als een van de doelstellingen het opleiden van jongeren tot de toelatingsprocedures van de toneelscholen. Andere, zoals de Jeugdtheaterschool Zuid Holland, richten zich uitsluitend op het begeleiden van amateurs. Voor deze studie zijn het Hofplein Jeugdtheater en Rabarber nader bekeken. Beide leveren regelmatig studenten aan de vakopleidingen af maar ook stromen cursisten uit naar (semi-) professionele circuits. Deze twee jeugdtheaterscholen zijn niet representatief voor het gemiddelde beeld in het land; ze zijn geselecteerd vanwege hun reputatie als *good practices* in de sector⁶.

Deelnemers

In beide onderzochte jeugdtheaterscholen vormt de leeftijdscategorie jongeren waarop deze notitie zich richt, de groep 14 - 20 jaar, een belangrijke deel van de populatie. Het merendeel van deze jongeren is afkomstig uit milieus die zich van oudsher bewegen in het culturele circuit, namelijk sociaal-economisch sterke groepen. Het zijn deze groepen die deelnemen aan kunsteducatieve activiteiten⁷. De cursisten van de jeugdtheaterscholen kunnen grosso modo gekarakteriseerd worden als hoog opgeleid, sociaal-economisch sterk en overwegend autochtone Nederlanders.

Werkwijze

De onderzochte jeugdtheaterscholen hebben gemeen dat het maken van theaterproducties een belangrijke, zonet de belangrijkste doelstelling vormt. Daartoe hebben zij een school waarin de leerlingen zodanig getraind worden dat zij kunnen deelnemen aan de producties. Het accent ligt bij beide scholen verschillend, maar beide onderscheiden enerzijds een opleidings- en trainingstraject en anderzijds het maken van producties. De opleidingsprogramma's en de producties sluiten nauw op elkaar aan.

---

⁶ Theaterwerk Nederland onderzoekt op het moment van schrijven de Nederlandse jeugdtheaterscholen. De resultaten worden begin 2002 verwacht.

⁷ Een aanwijzing voor deze stelling zijn de kortingsregelingen voor lagere inkomensgroepen die in sommige Centra voor de Kunsten gehanteerd worden. Doorgaans wordt daarvan maar spaarzaam gebruik gemaakt.

Er worden niet alleen lessen verzorgd die rechtstreeks met toneelspelen te maken hebben, maar vaak ook dans- en bewegingslessen en muzieklessen. Er wordt gewerkt in groepen van ruwweg 12 tot 18 personen, oplopend tot soms meer dan 30 bij het voorbereiden van producties. Beginnende cursisten verblijven doorgaans ca. 2 uur per week in de school, oplopend tot hele dagen bij de meer gevorderde cursisten van de productiegroepen.

Doordat het maken van producties een belangrijke plaats inneemt is sprake van een sterk projectmatige werkwijze. Deze werkwijze maakt dat leerlingen steeds geconcentreerder toewerken naar een eindpunt: de voorstelling. Die toenemende concentratie maakt het leerproces tot een belevenis en het is steeds helder waarom bepaalde lessen of trainingen gegeven worden.

Behalve lessen en trainingen werken de leerlingen soms ook op andere wijze aan de voorstelling. Zij worden bij het Hofplein Jeugdtheater bijvoorbeeld ingezet bij alle onderdelen van het theaterbedrijf. Zo verzorgen leerlingen (delen van) het productieproces, de kaartverkoop, de publiciteit, de techniek, de catering etc. Het is de bedoeling dat leerlingen in de loop van hun opleiding het gehele theaterbedrijf actief meemaken.

Naast grote aandacht voor het artistieke proces is er veel aandacht voor de individuele leerling. Zij worden betrokken bij het samenstellen van de producties, maar ook wordt regelmatig met en over de leerling gesproken over de voortgang, de houding in de groep, eventuele persoonlijke problemen, enzovoort.

Faciliteiten

Het Hofplein Jeugdtheater beschikt over bijzonder goede faciliteiten in de vorm van het voormalig Hofpleintheater. Deze middelgrote zaal is goed geoutilleerd en heeft alle voorzieningen van een professioneel theater. Daardoor kan jaarlijks een groot aantal voorstellingen van leerlingen geprogrammeerd worden en kunnen de voorstellingen groot worden opgezet.

Rabarber bewoont momenteel nog een oud schoolgebouw, maar nieuwe en betere huisvesting staat op stapel.

Personeel

De docenten zijn in de eerste plaats professionals die gegrepen zijn door het werken met jongeren. Bij de werving en selectie van medewerkers speelt motivatie en geschiktheid voor het vak een grote rol naast opleiding en ervaring. De docententeams hebben een gevarieerde leeftijdsopbouw, van net afgestudeerd aan een theater- of muziekopleiding tot ervaren docenten.

Beide scholen volgen geen centraal vastgestelde CAO. Docenten worden veelal op tijdelijke basis aangesteld waardoor sprake is van enige mobiliteit in het docententeam en regelmatig nieuwe docenten aangesteld kunnen worden.

Partners

Met name voor binnenschoolse programma's wordt samengewerkt met partnerorganisaties. Daaronder zijn scholen voor VMbo, havo/vwo en ROC's.

De buitenschoolse programma's worden veelal in eigen huis ontwikkeld. Wel worden regelmatig docenten uit het beroepsveld aangetrokken voor workshops of het meespelen in een van de producties.

Succes

Beide onderzochte jeugdtheaterscholen zijn succesvol in het afleveren van leerlingen aan de beroepsopleidingen en het werkveld. De scholen leveren elk jaarlijks zo'n 10 a 15 studenten af aan de toneelscholen, kleinkunstacademie, mime-opleiding of een andere beroepsopleiding op het gebied van theater. Ook kiezen oud-leerlingen soms studierichtingen zoals theaterwetenschappen. Rabarber verzorgt de Landelijke Oriëntatiecursus Theater (LOT), een samenwerkingsverband van verschillende vooropleidingen voor de beroepsopleiding.

Een onbekend aantal leerlingen stroomt uit naar het (semi-professionele) veld. Een deel daarvan wordt acteur, maar ook vindt men ander werk binnen de theaterwereld zoals in de organisatorische of technische ondersteunende beroepen.

De leerlingen blijven vaak lange tijd als deelnemer aan de jeugdtheaterscholen verbonden. Eenmaal binnen blijven de leerlingen vaak tot zij gaan studeren bij de scholen actief. Verbanden van 10 jaar en langer komen regelmatig voor.

Jongeregezelschappen

Deelnemers

Een aantal betrekkelijk kleine instellingen maakt jeugdtheater met jongeren. Gezelschappen zoals Artisjok020, DOX, Rotterdams Lef en het onlangs in Den Haag gestarte gezelschap Eilanders richt zich op een andere doelgroep dan de jeugdtheaterscholen. Men maakt theatervoorstellingen met minder hoog opgeleide, veelal allochtone jongeren uit sociaal-economisch minder sterke milieus. De leeftijd van de deelnemers ligt gemiddeld iets hoger dan in de jeugdtheaterscholen. Zij zijn ruwweg 15 tot 25 jaar oud.

Werkwijze

Ook deze gezelschappen stellen het produceren van voorstellingen centraal. In tegenstelling tot de jeugdtheaterscholen spelen zij hun producties vaak in verschillende theaters in het land. De groepen maken volwassen tournees waarbij regelmatig 20 of 30 keer wordt opgetreden in het kleine zalen circuit. Ook schoolvoorstellingen maken soms een belangrijk deel uit van de optredens.

Deze jongerentheatergroepen besteden, naast een professionele aanpak van het repetitie-proces, veel aandacht aan de persoonlijke ontwikkeling van de deelnemers. Aan competenties die noodzakelijk zijn voor het maken van theaterproducties zoals discipline, samenwerkingsvermogen, incasseringsvermogen, etc. wordt nauwgezet en per persoon gewerkt. Dergelijke competenties zijn met name in deze doelgroep niet vanzelfsprekend en individuele counseling is bij de jongerentheater-gezelschappen dan ook een belangrijk onderdeel van het werk.

Faciliteiten

De faciliteiten waarover de jongerentheatergezelschappen beschikken is over het algemeen goed. Zo heeft Rotterdams Lef en Eilanders de beschikking over de professioneel geoutilleerde zalen van resp. Hal4 en Het Volksbuurtmuseum. Artisjok020 beschikt over een eigen studio t.b.v. repetities maar niet over een eigen zaal. Men maakt gebruik van het ruime aanbod aan podia in Amsterdam. Beide constructies functioneren binnen de lokale omstandigheden bevredigend.

Personeel

De gezelschappen hebben anders dan de jeugdtheaterscholen geen vast docententeam. Er is veelal een kleine vaste artistieke kern maar het merendeel van de docenten, *peer educators*, etc. werken per productie op contractbasis.

Partners

De jongeregezelschappen functioneren in brede configuraties: deels als samenwerkingsverband van Centra voor de Kunsten, lokale podia, scholen voor voortgezet onderwijs en/of Hogescholen voor de Kunsten (Eilanders, Rotterdams Lef) en deels als zelfstandige instellingen (Artisjok020, DOX). Veel is nog in

ontwikkeling: zo is DOX onlangs als zelfstandige stichting verder gegaan na als een samenwerkingsproject van het Utrechts Centrum voor de Kunsten en Wereldcultuurcentrum RASA te zijn gestart. En ook een zelfstandige instelling als Artisjok020 kan bogen op een groot aantal samenwerkingspartners waaronder scholen voor voortgezet onderwijs, kunsteducatie-instellingen en ROC's.

Succes

Het succes van de jongerengezelschappen komt overeen met dat van de jeugdtheaterscholen. Ook zij hebben een grote toestroom van aankomende deelnemers. Door de beperkte capaciteit moeten velen teleurgesteld worden, men kan de toestroom niet aan.

De gezelschappen bestaan nog te kort om algemene uitspraken over de toeleiding naar het Hbo en de arbeidsmarkt te doen, maar de eerste resultaten zijn bemoedigend. Het percentage deelnemers dat een weg vindt in het beroepsveld ligt hoger dan de jeugdtheaterscholen. Dit is niet verwonderlijk gezien de sterke focus op professioneel theater maken, de hogere gemiddelde leeftijd van de deelnemers en het relatief geringe aantal deelnemers. Bij een uitstroom van enkele deelnemers wordt daardoor al een hoog percentage gehaald.

Synthese: succesfactoren versus faalfactoren

Respondenten uit het circuit van het jongerentheater is gevraagd om aan te geven welke factoren het meest bepalend zijn voor het succes van hun instelling in het aantrekken en vasthouden van ambitieuze jongeren. Ook is hen gevraagd hoe zij de Muziekscholen in dit opzicht beoordelen. De uitkomsten zijn getoetst en aangevuld door respondenten uit de wereld van de muziekeducatie. Samengevat levert dit het volgende beeld op.

Succesfactoren jeugd- en jongerentheater	Situatie muziekonderwijs
Multidisciplinair aanbod: totaalconcept waarin toneel, dans en muziek de belangrijkste bestanddelen vormen	Monodisciplinair aanbod: vrijwel altijd beperkt tot muziek
Naast lessen een sterk accent op projectmatige werkwijzen uitmondend in producties op professionele podia	Longitudinaal lesaanbod met beperkte aandacht voor voorspeelavonden en concerten in veelal de eigen gebouwen
Aansluiting bij onderwerpen die jongeren raken	Accent op muziekstukken die methodisch passen in de ontwikkelingsgang van de leerling en door de docent worden geselecteerd
Ruimte voor inbreng van de leerling in de ontwikkeling van materiaal voor de producties, ruimte voor eigentijdse kunstuitingen	Programma's van voorspeelavonden en concerten worden veelal door de docent vastgesteld. Inbreng van de leerling is hooguit beperkt tot de keuze uit een aantal muziekwerken.
Lange contacttijden variërend van minimaal 2 uur tot een dag of meer per week	Korte contacttijd variërend van 30 minuten tot 2 uur per week.
Nieuwe impulsen door mobiliteit van medewerkers	Geringe mobiliteit van medewerkers

Bijlage 2

Verantwoording

In een vijftal diepte-interviews met directeuren en coördinatoren van jeugdtheaterscholen, jongerengEZELSchappen en scholen voor v.o. met kunstprogramma's zijn de succesfactoren in kaart gebracht. Hun uitspraken werden getoetst met twee alumni die een beroepsopleiding op het gebied van theater volgen.

Op grond van deze gesprekken is het scenario voor Ateliers voor Muziek & Media geschetst als een tussenvorm van muziekonderwijs tussen de muziekscholen en het voortgezet onderwijs enerzijds, en de beroepsopleidingen en de arbeidsmarkt anderzijds. Het ging er om een scenario te ontwerpen dat voor jongeren uit de muzikale *art world* een aantrekkelijk perspectief biedt. Niet noodzakelijk een beroepsperspectief of een opstap naar de conservatoria, maar in de eerste plaats een plek waar zij hun culturele ambities kunnen vormgeven en hun talenten ontplooiën.

Tenslotte hebben een aantal vertegenwoordigers van muziekscholen en conservatoria dit scenario op praktische haalbaarheid beoordeeld.

Door het beperkt aantal respondenten mag van de uitkomsten van de interviews geen representatief beeld verwacht worden. Ook het scenario is slechts een mogelijke vertaling van de vergaarde informatie naar een denkbare, concrete praktijksituatie maar ook andere scenario's zijn denkbaar. Het beschreven scenario biedt een indicatie van een richting voor innovatie van het aanbod van middelgrote en grote muziekscholen en kan op lokaal niveau verder uitgewerkt worden.

Bijlage 3

Geconsulteerde personen

Jurjen Bakker

Conservatorium-student slagwerk, Amsterdam

Jacqueline Boot

Student Kleinkunstacademie, Amsterdam

Lya Djadoenath

Directeur kunstscholen, Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam

Gertrude van Everdingen

Docent Muziekplan, Seghbroek College, Den Haag

Frans Evers

Hoofd Interfaculteit Geluid en Media, Den Haag

Jim Gilloffo

Docent Muziekprogramma, Spinoza Lyceum, Amsterdam

Marion van der Hoeven

Directeur Muziekschool Amsterdam

Maarten Lammers

Directeur Kunstbende

Louis Lemaire

Directeur Stichting Hofplein Jeugdtheater, Rotterdam

Rebecca van Leeuwen

Directeur Jeugdtheaterschool Rabarber, Den Haag

Peter Maissan

Directeur stichting Kunstweb, Amsterdam

Hans Muiderman

Directeur Het Koorenhuis, Den Haag

Marion Schiffers

Directeur Stichting Artisjok 020, Amsterdam

Nico Smit

Hoofd afd. Schoolmuziek, Koninklijk Conservatorium, Den Haag

Editha Vennik
Coördinator Wereldmuziek Muziekschool Groningen

Paul de Vries
Directeur Stichting DOX
Coördinator Landelijke Vooropleiding Theater
Hoofd afdeling Drama, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht